

Moder jord, moderskap och moderlighet

**Rapport från
Elin Wägner-sällskapets hösthelg
på S:t Sigfrids folkhögskola, Växjö
22-23 september 2007**

RAPPORT FRÅN

Elin Wägner-sällskapets höstseminarium på S:t Sigfrids folkhögskola i Växjö 22-23 september 2007

Inledning

Ordföranden fru Marianne hälsar välkommen och öppnar den artonde hösthelgen i Växjö. Hon fördelar – inte utan viss vända – uppgifterna att referera programpunkterna.

Marianne summerar därefter det gångna Elin Wägner-året såsom gott: Elins debutbok från 1907, *Från det jordiska museet* utges, *Väckarklocka* utges åter i pocket och *Pennskaftet* publiceras i Svenska Akademiens serie. År 2009 blir förhoppningsvis ett, om möjligt, ännu bättre Elin-år, 60 år efter hennes död, då en rad aktiviteter planeras.

Innan ordföranden läser ur *Dialogen fortsätter* från 1932, hade hon moderniserat texten en del: 'voro' blev 'var' etc. Uppläsningen för oss till ett väntrum, inrett inte av de väntande utan av dem man väntar på, trist således. En kvinnlig delegation får sitta och vänta i timme efter timme, medan de manliga beslutsfattarna överlägger om – förlossningspolicyn i landstinget! Vad som sedan händer, då kvinnorna äntligen får tillträde, ja, det får vi reda på – inte utan ironi! Livliga applåder från åhörarna.

Efter Claudia Lindéns stimulerande föredrag uppmanar ordföranden oss alla att samla EW-citat för att kunna få ihop en riktigt fyllig citatsamling att om möjligt utge!

Lunchen var utmärkt, t o m med efterrätt! Tur att promenaden med Börje – intressant som vanligt – tog vid efter... Solen sken och vi gick bokstavligen i Linnés fotspår från 15 augusti 1741 och examinerade maskrosblommor och mycket, mycket annat.

Anekdoter om Elin berättades: hon var faktiskt sällan eller aldrig i sitt trädgårdsland, knappast heller i sitt kök! Det var framsidan respektive vardagsrummet som gällde för 'borgarfrun'. Svårt att leva som man lär...

Börje fortsatte att vidga perspektivet till det kosmiska i sitt mycket uppskattade föredrag. Här talar vi om tider på 10 upphöjt till 9 år, om stjärnstoft att plöja i och om resor i rymden.

En lång kaffepaus gjorde att vi kunde smälta de stora perspektiven från Börjes föreläsning, sitta lite i solen och samtala med varandra vid de runda borden i matsalen. Härlig stämning.

Lars Nordbloms bildspel tog vid, efter en mycket personligt hållen inledning, där Lars skissade på bakgrunden till detta projekt med mor-son-perspektiv.

Underbar sång vidtog: eleverna som sjöng och spelade flöjt hade gått på S:t Sigfrids folkhögskola endast en månad, men presterade finfina resultat.

Middagen verkligen *avnjöts* tillsammans, och under måltiden lämnades information om hur året på Lilla Björka hade varit: gott med tusen besökare! Även planerna för nästa år fick vi veta av stiftelsens ordförande och dess sekreterare.

Sammanfattning dag ett: en innehållsrik, varierad, intressant dag och oh, så många trevliga deltagare! Verkligen stimulerande samvaro att ladda batterierna med inför den mörka årstiden. Stort tack!

Anders Grevesmühl

Claudia Lindén

Moderskap och moderlighet i Elin Wägners verk

Claudia Lindén inledde raden av föredrag med en verklig rivstart: hon visade en video "Forskningsrapporterna" med Catti Brandelius, Professora. Det bärande temat där är den feministiska insikten, att allt det där svåra samhällsarbetet som männen menar sig ha särskild kompetens för, "det kunde din morsa ha berättat för dig". Samma insikt hade Elin Wägner, menade Claudia Lindén, när hon i *Väckarklocka* lyfter fram de bortträngda kvinnokunskaperna, som fått stryka på foten för männens kultur. Hon delade inte heller förhoppningen att kvinnan så småningom ska få tillbaka sina samhällsliga rättigheter bara hon visar tålamod och underkastar sig de maskulina strukturerna.

I *Väckarklocka* använder Elin Wägner begreppet moderlighet som en röd tråd för att beskriva kvinnors historia och samtidigt ge dem eget ansvar för utvecklingen. "Hemmet" blir en metafor för det viktiga samhällsbygget där både män och kvinnor är delaktiga – kanske i polemik mot det socialdemokratiska idealet "folkhemmet" där "landsfadern" är en självklar centralgestalt. Hemmet är för Elin Wägner kärnan i samhället, och därifrån har kvinnorna under historiens gång bidragit till samhällsutvecklingen lika mycket som männen med jordbruk och boskapsskötsel, med livsmedelsproduktion och barnuppfostran. "Moderlighet" blev hennes verktyg för att kunna analysera historien och för att hitta en ny världsordning. *Väckarklocka* är hennes sista desperata försök att vända den obevekliga utvecklingen mot den totala katastrofen som under Hitlers ledning rullar fram över Europa. Allt vad hon under mellankrigstiden oroat sig för och kämpat emot håller nu på att förverkligas.

I denna dystra tid måste kvinnorna mobiliseras för att ta ett eget ansvar, men då behöver de få tillbaka sin historia. Elin Wägner använde ett modernt grepp som blivit mycket vanligt i den feministiska kampen: om man bara letar efter kvinnors historia så finns den, precis som det finns förbisedda och osynliggjorda kvinnliga författare, kompositörer, konstnärer och filosofer. När hon väl funnit de historiska spåren efter de starka kvinnorna, mödrarna, så var det lätt att se hur de nutida kvinnorna höll på att bli frantagna sin kompetens och sitt mödraansvar genom de tekniska framstegen som av kommersiella skäl tog över hemarbetet. I reklamen från 50- och 60-talet kan man se hur husmoderns roll i hemmet decimerats till att öppna konservburkar. I kapitlet Molnfödelse i *Väckarklocka* presenterar Elin Wägner sitt program för en hög levnadsstandard, och idag kan vi se hur hennes idéer äntligen vinner gehör i form av gårdsnära produkter, rättvisemärkta importvaror och krav på ett liv i samklang med natur och hållbar utveckling. Claudia Lindén slutade sitt föredrag med att lyfta fram Elin Wägner som en oskattbar länk mellan då och nu, vars verk för varje dag blir alltmer aktuellt.

Solveig Hammarbäck

Promenera med Börje

I solskenets tecken startade vi promenaden. I år blev det med Linné som tema. Naturligtvis har Linné varit här på Kronoberg (1741). Ett hus från den tiden finns kvar på området, kapellet, men på den tiden var det ett sädesmagasin, och än idag kryper det ut ett och annat sädeskorn mellan bjälkarna. Vem vet hur gamla dom är ?

Linné, som var en mycket noggrann herre, mätte upp Kronobergs ruin mycket noggrant och skrev ”bebos endast av kajor och kråkor”. Under promenadens gång refererade också Börje ur *Linnés örtabok* (1725) om kaffets förträfflighet.

Coffea arabica.

Bönan är välkänd av turkarna och nu även hos alla i Europa. Den håller ont borta och botar från syra och bitterhet, stärker magen, driver väder, upplöser föregående dags osmälta föda, ja efter allt för mycket vindrickande minskar den dess biverkningar och skingrar ruset, håller en vaken, ger öppningar, är bra vid obstruktioner av urin, menses, hemorrojder och lochier, vid sjukdomar i tarmkåx, lever och mjälte, vid katarrer i huvud, bröst, näsa, vid smärtor i hypokodiriet, den befördrar blodets rörelse och transpirationer, är bra vid hosta och slembildning i lungorna, astma, rapningar, vid måttligt bruk gör den fet men försvagar då den drickes i riklig mängd, vid skirrösa tumörer stärker den livmodern och befördrar konceptionen, är bra vid medvetlöshet, förlamning, minnessvaghet, huvudvärk med lomhördhet, skörbjugg urinstämma, slaganfall.

Drycken kaffe användes för att stärka en kall mage och hjälpa digestionen, är högeligen berömd för sin antihypnotiska kraft (Francus, Flora Franc, sid 70). Ja nog förstår man att kaffe har blivit populärt i alla former och nya former idag.

Reflektion.

Som ny deltagare är jag tagen av programmet, naturen, hönskacket, grisarnas glada grymtande (fram till december?) och samlingen av ankor av blandade kulörer. Trevligt.

Tack för helgen.

PS. Börjes promenad kan ej refereras utan bara upplevas. DS.

Kerstin Karlsson

Börje Svensson

Moder Jord i kosmos

Börje tog oss med på en resa ut i kosmos. 1972 tog Apollo 17 bilden av vår planet jorden utifrån rymden. En planet som har många namn, i den grekiska mytologin kallades moder jord Gaia. Idag omnämns den som den blå planeten, eftersom 70 % av jordens yta är hav, och livet har uppstått ur vattnet. Finns det liv på andra planeter? Det vet vi inte – ännu, men möjligheterna är oändliga. Vad vi vet är att vattnet är det viktigaste för vår överlevnad och att solen befinner sig på rätt avstånd från vår planet, solen som har brunnit i 5 miljarder år. Börje återkom till vattnet, som kommer att bli värdefullare i framtiden, viktigare än oljan. Sedan tog han oss med på en tidsresa ut i rymden. Här blev perspektiven hisnande, det tar tid för ljuset att färdas, ljuset är historia, från sekunder till oändligheten. Vår närmaste stjärna är solen, näst efter den kommer stjärnan Alfa Centauri; från jorden till Centauri tar det 4,3 år att färdas.

Från vår jord kan vi beskåda vår egen galax Vintergatan, som syns bäst på vintern. Den består av 200 miljarder stjärnor. Vår systergalax Andromeda ligger på 2 miljarder ljusårs avstånd från jorden. Den kan ses på höstkvällarna.

I det antika Grekland gav man stjärnbilderna namn. Ett exempel är ordet för galax, som på grekiska heter galaktos som betyder mjölk. Vintergatan heter på de flesta andra språk dess motsvarighet till "Mjölkvägen". Här gavs också flera andra exempel på hur den grekiska mytologin lever kvar i vår stjärnhimmel.

Universum är ett kretslopp och uppstår det en obalans i systemet är vi människor ansvariga. I 5 miljoner år har det fungerat - hur länge till? Börje avslutade med förhoppningen att vid hot utifrån kan vi människor samlas och tillsammans försöka nå fred på jorden - tack och lov finns det inte obegränsad energi.

Annika Sherwin

Lars Nordblom

Modern, sonen

Under söndagen blev jag mer och mer övertygad om att jag kanske fått det mest intressanta bidraget att referera. Varför det, jo därför att det hade väckt känslor och i så stora mått, att jag hörde kommentarer och reflexioner i både negativ och positiv riktning och detta varje gång vi hade tillfälle att samtala själva. Det var inte jag som intervjuade eller ställde frågor, nej jag bara lyssnade av och noterade att så var det. Det var vid middagen på kvällen och under kafferasten som var så lång att vi hann gå ända ner till Slottsruinen, samt vid den avslutande lunchen.

Bildspelet hade Stabat Mater som inspiration med ömsint musik från 1700-talet av Giovanni Battista Pergolesi. Temat mor-barn var den röda tråden. Bilderna spände över det mesta man kan greppa: det var anatomiska bilder, skulpturer, mosaikfönster, röntgenbilder, medeltida Mariabilder, nakna rena ansikten.

Det var översiktsbilder som gick över i närbilder för att slutligen fokusera på en detalj eller tvärtom. Ett annat tema var Maria och Jesus, samt att genom död kommer liv. Någon bild visade nertagningen från korset och den avsvimmade Maria. Som introduktion nämnde Nordblom att han fått förfrågan att samarbeta i bild och musik av organisten Elisabeth Stoltz Niklasson, organist i och ledare för Mariakören i Växjö. Kören sjöng under bildspelet, som första gången visades på långfredagen i år i Mariakyrkan i samband med att Pergolesis Stabat Mater framfördes.

Bildspelet avslutades med 21 porträttfoton av mödrar och söner och kom från åtta nationer. Bilderna var (fick vi veta efter bildspelet) iscensatta av mamman både i fråga om klädval, bakgrund/miljö och hur de satt i förhållande till varandra.

Bilderna uttryckte kärlek, hopp, stolthet, oro. Det är ändlösa känslor men så olika och lika på samma gång. Det var vardagliga bilder men med en nästan djurisk urkraft av djupaste mystik. Personerna uttryckte mänsklighet, helighet, kanske gudomlighet. Bilderna var tagna i helt skilda miljöer, det var i trolsk skog med släpljus eller motljus.

Ett foto hade en graffitivägg i fonden och den lite hårda och skrovliga ytan i baksidan på domkyrkans altarskåp. Känsligheten i gråtoner med mossor i skogen kom in, likaså känslan av kraft i t.ex. en knuten hand kring sonens arm, som då också fokuserades. På en bild med en

svensk mor-son hade de placerat sig framför en platt-TV-skärm, troligen i hemmet. I flera mödrars ögon kunde man ana en oro i stoltheten, men i pojkarnas, männens ansikte var det mer förväntan eller otålighet, kanske framåtanda. Sönernas ålder var alltifrån en liten gosse till män i 30-årsåldern. Inte på någon bild tittade de båda på varandra.

Man kunde känna att de alla hade något stort över sig. Det hade säkert varit betydelsefullt för modern att få just detta uppdrag. Över bilderna låg en känsla av högtidlighet. Det var medvetna bilder eller var det kanske inte det? I någon bild fick man en känsla av frånvaro, i en annan fanns något inåtvänt. Eller var kanske någon så iscensatt, att bilden blev avskärmad?

Ja, vi tolkar det vi ser efter vår egen erfarenhet och det är varken rätt eller fel. Jag tyckte det var ett mycket intressant inslag på sen eftermiddag och innan vi gick vidare till kapellet och lyssnade på de unga flickornas tolkning och val av musik under temat Moderlighet. Om Lars Nordblom hade för avsikt att reta upp vet jag inte, men de hinduiska bilderna av Shiva som avslutade hela bildspelet fick nog även mig att studsa till lite grann och undra varför?

Lars sa i det efterföljande samtalet att han tycker om när alla religioner möts, att det är samma andlighet som möts. Men i vissa fall kan det nog störa mer än vad det samlar. Nu när det gått en vecka sedan jag såg bilderna, tänker jag fortfarande på det. Hade jag sett andra drag eller detaljer om jag sett det igen? Varför blev så många berörda? Detta var ett genialt sätt att framföra en känsla.

Jag vill tacka Lars för hans arbete och önskar få se mer av honom någon annan gång.

Jag tackar för en fin helg.

Christina Fredholm

Konsert med skolans elever och Samkväm med supé

Lördagskvällens samkväm inleddes som sig bör med en konsert framförd av skolans musikelever. Det gamla sädesmagasinet, som numera är ett vackert träkapell, var fullsatt, när vi hälsades av "Välkomna hit" ur Mozarts "Trollflöjten". Under den närmsta timmen framfördes sånger på flera olika språk under årets Elin Wägner-tema, Moder Jord och moderlighet. Vi fick bland annat höra en vaggvisa på tyska av Schubert, Ave Maria vackert ackompanjerad av piano och en melodi ur musikalen Miss Saigon, som tolkade relationen mor och son. Det var en vacker konsert som avslutades med att Börje Svensson läste en egenhändigt skriven dikt om "det enkla". Det enkla i livet som luft, vind och vatten, det som också är det svåra och det som vi alla måste värdesätta ytterligare för att få ha det kvar. Dikten mynnade ut i en sång om Kosmos, som sjöngs i stämmor från fyra hörn med dirigent i mitten.

När konserten var över, gick vi alla till skolans matsal, där det serverades en fantastisk middag med varmrökt lax och en utsökt chokladryffelkaka till efterrätt. Vin fanns till försäljning och stämningen var glad. Vi fick även en intressant uppdatering från ordföranden och sekreteraren i Stiftelsen Elin Wägners Lilla Björka. De berättade om det gångna året och

vad som planeras för framtiden och vi välkomnades att ta en tur dit dagen efter om vi ville. Det var härlig höst och luften var klar när vi avrundade för natten.

Olga Persson

Elisabeth Auer

Mödrar, fäder och amasoner på Elin Wägners väg mot Väckarklocka

Elisabeth Auer höll ett inspirerat och inspirerande föredrag med mycket stoff. Hon presenterade personer som Elin Wägner träffat på under sin läsning om kvinnans historia, fred och Moder Jord. Dessutom berättade hon om deras tankar.

Kvinnans historia

”Det är en enorm uppgift att leta fram kvinnans historia. Den är ett chiffer vars nyckel ligger i en förgången värld”.

Johann Jacob Bachofen (1815-1887) juridikprofessor i Basel, gav 1861 ut *Mutterrecht* (ny upplaga 1926), som gav upphov till den fortsatta forskningen om en trolig tidigare världsordning, där kvinnorna präglade livsformen. Inte bara vår kända historia utan myterna kan leda oss på spår, när det gäller vår äldsta mänskliga historia.

Att modern födde barnet har i alla tider varit faktiskt, men Zeus födde Athena. Hur det gick till är en märklig historia. Att hon varit betydande kan man förstå, eftersom Grekland huvudstad är uppkallad efter henne. Varför var det nödvändigt att finna upp en sån myt?

Robert Stephen Briffault (f 1876), läkare före och under första världskriget, senare antropolog och skriftställare. Han gav 1927 ut *The Mothers* i tre band, en samling av allt det material som västerländska forskare, missionärer och kolonistörer samlat på sina jungfruliga resor.

Mathilda Vaerting (1884-1977), Tysklands andra kvinnliga professor 1923, uppvuxen med många syskon, gick i flickskola, student som privatist, började 1908 läsa vid universitet. Blev 1911 fil dr i filosofi. Kallades vid 39 års ålder till professor i Jena, men motarbetades av kollegerna. Hon fick 1933 publikationsförbud och hade utreseförbud till 1945. Hon dog bortglömd. Skrev *Frauenstaat och Männerstaat*, där hon utvecklar tanken att historien har pendlat mellan manligt och kvinnligt styre.

Ida Lublinski har som etnolog skrivit en bok, *Vom Mutterrecht zur Vaterrecht*, 1933. Hon har läst Bachofen och Mathilda Vaerting. Den som lever i en förtryckande kultur gör sig till för den förtryckande genom sitt yttre. Tvärtemot vad som gäller i djurriket? Vem klär upp sig för vem?

Rosa Mayreder (1858-1938), pianist, konstnär, författare, gift med arkitekt, inga barn. Hon menade, att hon levde i ett samhälle som utnyttjade naturen och framför allt strävade efter materiell välfärd. Hon hoppades att en kvinnlig kultur, som tog hänsyn till andliga värden, skulle ersätta det nuvarande samhällets. Det borde vara kvinnornas mission.

Arthur John Evans (1851-1941)

På Kreta återupptäcktes i slutet av 1800-talet ruinerna efter palatset Knossos. Det grävdes ut 1900-1936 av engelsmannen Evans. Knossos låg i en av medelhavsväldenas största städer. Knossos lär ha byggts av kung Minos, freskerna på väggarna speglade en annan kultur än de hittills kända från antiken.

1932 läste Elin Wägner *Mutter und Amazonen*, den första kvinnliga kulturhistorien, skriven av Sir Galahad, alias Bertha Eckstein-Diener (1874-1948). Hon skriver om kärlek och makt i äldre kvinnokulturer, t ex matriarkala spår i Kretas minoiska kultur.

Elin Wägner besökte Kreta med lärt sällskap 1937 och beskriver en kultur med kvinnliga gudinnor, tempel i grottor eller under husen, palats med ett system av ljusgårdar utan monumentalitet och framför allt utan befästningar. Kanske var freden lika självfallen hos det här folket, som krig är hos oss.

Elisabeth Auer har skrivit om Elin Wägner i Österrike (EW-sällskapets småskrift nr 17), där man kan bli bekant med flera av dem i föredraget nämnda. I Wien bildades 1928 en studie-cirkel om kvinnors belägenheter i olika länder. Under en konferens i Genève 1935 bildades med denna kärngrupp Women's Organization for World Order under ledning av Anna Helene Askanasy, AHA. Konferenser hölls årligen. I Bratislava 1937 antogs principer för världssamhället:

”WOWO är en opolitisk organisation mot våld och krig. Alla konflikter skall kunna lösas fredligt med god vilja och klokhed...”, vidare bl a ”syftet med all produktion ska vara människans behov och ej vinstintresse”. (se småskrift nr 17)

Vid samma konferens fick Elin Wägner och Flory Gate träffa Mina Hofstetter, en schweizisk kvinna, som drev sitt jordbruk enligt gamla metoder, med stor hänsyn tagen till naturen. Elin och Flory for hem och började studera jordbruk, de skaffade tillgänglig litteratur som stödde Mina Hofstetters sätt att odla och översatte. Flory skaffade sig jordbruk och praktiserade i den andan. Elin Wägner och Elisabeth Tamm skrev *Fred med jorden*, som gavs ut 1940.

”Idealet, vi vill fram till är en värld, framsprungen ur samarbete mellan män och kvinnor, en värld där rörelse och jämvikt är riktigt avpassade mot varann, liksom hjärnornas och händernas arbete, en värld som uppvisar den rätta blandningen av samfundsgemenskap och individuell frihet, vördnad för livet och mod att riskera det för en god sak, jordförbundenhet och himmelslängtan.”

Ingrid Brånvall

Lasse Berg

Årets Väckarklocka

Årets VÄCKARKLOCKA 2007 tilldelades författaren och filmaren Lasse Berg med följande motivering:

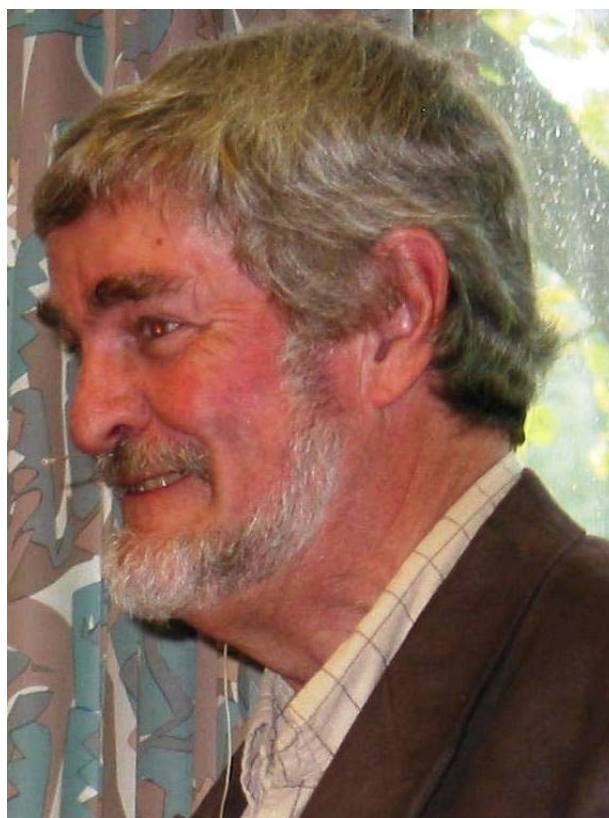
"Lasse Berg har i sina böcker, filmer, radio- och TV-program under många år givit oss värdefull och tillgänglig kunskap om människor i olika delar av världen. I sin senaste bok, *Gryning över Kalahari*, övertygar han människor med sin optimistiska hållning om att det trots krig och utsugning finns en framtid för världen. Precis som Elin Wägner lutar han sig mot evolutionshistorien och lyfter som hon fram solidaritet och jämställdhet som hoppfulla genetiska drag i människonaturen."

Så lät det när ordförande Marianne överlämnade årets Väckarklocka, i en ny mer rymdåldersfähi g modell, till pristagaren, som både så g förtjust och stolt ut och förklarade sig vara det. Sen fick han ta vid.

Och det där uttrycket "medryckande föredrag", som jag sett många gånger i notiser i lokalblad och annorledes, blev plötsligt inte bara en floskel. Han *var* medryckande i högsta grad, när han fick tala om människans ursprungliga natur och livets mening, insatt i ett evolutions-sammanhang.

Till att börja med fick vi höra att vi alla är från Afrika – och inte mig emot. För ungefär 60.000 år sen lämnade en liten grupp av våra förfäder den kontinenten och tog sig över till (antagligen) nuvarande Jemen eller dess närhet. Sen dess har människosläktet fått åtskillig ny kunskap, men inte bara våra organ, utan också vårt känsloliv är utvecklat för afrikanska förhållanden. Att en del av oss är deprimerade när vi inte är i Afrika är alltså inte så konstigt. För 6 miljoner år sen skildes "vi" från schimpanserna. Sen dess har vi fått mindre hjärna, mindre muskler, mindre behåring och, för dem som bor i soliga områden, mer melatonin i huden för att skydda oss från solen. Olika människogrupper har också utvecklat lite olika utseenden. Den som bor i torra områden behöver stor näsa, medan en eskimå behöver bli mera satt. Ju mindre hudyta per kilo kroppsvikt en människa eller ett annat djur har, desto bättre klarar vi nämligen kyla.

Schimpansgrenen av de stora aporna delades sedan i sin tur för 3 miljoner år sen i det vi nu kallar schimpanser och bonoboer (eller dvärgschimpanser). Vi är alltså lika nära släkt med båda arterna. Men bonobos har en helt annan livsstil. Där utvecklar honorna strategier och koalitioner för problemlösning, som inte alls liknar de aggressiva lösningar vi vant oss att se i TV för

"vanliga" schimpanser. Bonobos använder också sex som tröst och hälsning och uppmuntran och tydligen en massa annat – så mycket att ingen o censurerad film på dem nått t ex Discovery Channel, som jag följer.

Analogier mellan människor och apor är alltså alltid vanskliga, men vi kan ändå få ut oerhört mycket av att studera våra närmaste släktingar. Förutom att det är en etisk skandal att vi äter dem och utrotar både dem och deras miljöer. (Referentens anm.)

Av tidiga hominider – alltså den "ap-gren" som skulle bli vi – har man nu funnit delar av ca 3000 individer från 6 miljoner år. Ungefär en tredjedel av dem kommer från Sterkfontein i Sydafrika, där en av dagens ledande paleontologer, Ron Clark, har funnit ett nästan komplett skelett, som är 1 milj år äldre än Lucy.

Och Lucy är väl den som de flesta hört talas om. (Passerar ni Addis Abeba i något ärende, så gå och titta på henne, på Nationalmuseet, det gjorde jag. Det är bara att hissa inför denna lilla och oerhört gamla urmoder. Prova! Förresten går inte heller Nairobis Naturhistoriska museum av för hackor, särskilt när det gäller att få en att fatta tidsavstånd. Referentens anm.). Henne hittade Don Johansson och döpte henne efter Beatles låt, som de spelade hela natten, när de firade fyndet. Den sydafrikanska damen har inte ett lika romantiskt namn – hon heter STW 573.

Vad skiljer då en hominid – alltså en apa på väg till människa, inklusive oss – från andra apor? Man kan se det redan på ett leende kranium - där finns inga stora hörntänder. Dessa är nämligen inte kopplade till köttätande, vilket man lätt kan tro, utan till hot och aggression i en hierarki. Människan hade från början ett annat sätt att handskas med aggressivitet och detta är vår äldsta instinkt: aversionen mot överhet och översitteri. De ersätts med samarbete och social samverkan.

Varför "vi" reste oss två ben finns det ingen som vet, men många som grälar om, liksom om mycket annat i hominidernas historia. Det kan ha reglerat temperaturen på stäppen – men STW levde i skogen! Det kan vara för att kunna använda redskap - men de kom inte förrän vi började kallas Homo, för 2 miljoner år sen och då hade vi redan gått upprätt ett tag.

Vid Awash i Etiopien har man funnit avancerade stenyxor, som är 1,5 miljoner år och på samma ställe ben av antiloper. Lucy och hennes fränder var små, Lucy är bara lite över en meter. Så små nästan-människor jagade inte, men samarbetade nog för att skrämja bort rovdjur från slagna byten. Framförallt gällde den uppräta gången den sociala dynamiken. Har man händerna fria kan man putsa varandra och inte minst bära hem mat och samarbeta kring detta. Den stora hjärnan utvecklas i det sammanhanget, just med de första Homo-arterna.

Ju större hjärna ett foster får, desto större förlossningskanal behöver mamman och för att vi ska klara upprätt gång kan den inte bli hur stor som helst. Alltså måste människobarn födas tidigare i utvecklingen än sina kusiner bland de stora aporna. Lång graviditet och lång hjälplöshetsperiod betyder också att mamman behöver hjälp, med skydd och födoinsamlande. Lasse Berg föreslog som den bästa lösningen ett monogamt par – jag kan för min del inte inse att inte elefanterna har funnit en annan och matriarkalisk lösning som har lika stora fördelar! Lasse hade dock det argumentet på sin sida att vid den tid då detta behövdes utvecklades pannloberna bland Homo-hanar, just den plats där hormonerna för kärlek finns.

Samarbetet gav också möjlighet till hemmabaser, vilket naturligtvis är en stor fördel för barn och gamla och ammande mödrar. Gruppen kom att dela mat, vilket är mycket ovanligt bland alla djur. Idag lever bushmännen i Kalahariöken på samma sätt!

Den första riktigt bra uppfinningen menade Lasse var – handväskan! Nu kan man bära hem mat och med en lite annan konstruktion av den bära runt barn. Elden börjar däremot inte användas förrän för 100.000 år sen.

Denna utveckling, med en kärlek som uppstår mellan människor för 1,8 miljoner år sen, är evolutionens grundtanke och talar mycket bestämt mot en egoistisk gen. (Glöm den genast! Referentens anm)

En människa kan leva sig in i hur andra känner och tänker, också när det gäller andra grupper. Vi är dock gjorda för att leva nära ganska få individer, hjärnan är gjord för empati med 150 andra. Dessutom kan vi förutsäga ett straff och har en vilja att straffa den osolidariske. Samarbetet mellan människor ger givaren och tagaren samma tillfredsställelse. Det viktigaste blir grupptillhörighet och godkännande från de närstående.

Homo erectus som vi utvecklats ur eller kanske parallellt med uppstod för 1 miljon år sen och för 500.000 år sen finns de fysiska förutsättningarna för ett språk, också ett språk med konsonanter - alla apor kan bara vokaler. Språket är klart för 200.000 år sen.

Varför behövdes ett språk? Man rörde sig över större områden, mötte kanske främlingar allt mer ofta och behövde göra sig förstådd – med diplomati, inte våld.

Fanns det krig? Nej, i en samlargrupp får ingen bli skadad, där är förutsättningarna annorlunda och t ex schimpansernas ständiga slagsmål om rang och gränser blir omöjliga. Det finns 1,6 miljoner år gamla skelett på gamla Homo-individer som överlevt skador och levt länge efter dem. En 1,35 milj år gammal individ med skallskada har t o m levt i 20 år till och måste alltså ha tagits om hand av sin grupp.

Diplomatin förstärks och med den pannloben. En inre värld blir viktigare än den yttre. Det abstrakta tänkandet kommer att styra människan – och det ger en överlevnadsfördel.

Detta är INTE en värld av våld – vad vi än trott förut. Det finns inget exempel på en inslagen människoskalle förrän vid 15.000 år före vår tid. Då hade istiden nästan utrotat både de Homo Sapiens och de Neanderthalare som levde samtidigt och parallellt. Man kan se spår av våld, även kannibalism.

Sen inträder det som vi kallar civilisation: jordbruket uppstår, liksom föreställningen att jord kan ägas – och ärvas, nämligen till s k äkta barn, med vad det betyder av kontroll av kvinnans sexualitet! (Referentens anm). Och patriarkatets framväxt! Man börjar odla spannmål och somliga får mer att äta, men näringstoftigt och bara säsongvis skördat – måste alltså lagras. Befolkningen blir bofast och hierarkiskt skiktad. Den ursprungliga jämlikheten försvinner (liksom moder-gudinnorna, referentens anm). Det går också att se att människan under denna tid blir mindre och sjukare.

Den vanliga gamla föreställningen om den tidiga människan, Fred Flinta & Co, är en blodtörstig jägare. Men i de s k jägar-samlar-samhällena samlas den mesta maten in, mat som inte springer sin väg, både animalisk och vegetarisk. Elin Wägner har helt rätt om samlandet i *Väckarklocka!* 2-3 timmars arbete om dagen krävs. Vad gör man med resten av tiden? Snackar med varann. Umgås, rör vid varandra, berättar historier – det är vad vi är gjorda för. Bushmännen, som bott

150.000 år på samma ställe och som Lasse Berg varit lycklig nog att få följa, lever fortfarande så. Jakt är en sen historia, det är bara 10.000 år sedan pilbågen kom i bruk.

Vi är skapta för att ha roligt, vara ihop, få gruppens erkännande. Tänk om vi skulle återställa det ursprungliga livet: att vara goda mot varandra!

Utvecklingen av Homo från erectus visar att vi då kan springa fort – då utvecklas nämligen vår stora rumpa! Men det är inte för att jaga varandra, utan för att kunna klara rovdjuren, tillsammans. Och kanske för det mest specifikt mänskliga.

Vad är då det? Kanske känslan av rytm, lusten i att dansa tillsammans, förmågan att dansa sig till den trans, som är religionens grund. Dansen är renande, löser knutar och motsättningar. Alltså: dansa mera!

Och läs mer, det finns så mycket kul och lättförståeligt om oss och våra kusiner!

Läs - eller läs om - Lasse Berg: Gryning över Kalahari.

Om du blir nyfiken på de tre stora, här är de:

Dian Fossey: *De dimhöljda bergens gorillor*. Forum 1989.

Biruté M F Galdikas: *En glimt av paradiset*. Richters 1996. (Orangutanger.)

Jane Goodall: *I människans skugga*. Bonniers 1973. (Schimpanser.)

Roligt om babianer, den apa som tillsammans med oss klarat sig bäst och dessutom roligt om chauvinismen i forskarvärlden:

Shirley C Strum: *Nästan som människor*. Forum 1989.

Babianer ur ett lite annat perspektiv:

Robert M Sapolsky: *En människoapa bland babianer*. Svenska förlaget 2002.

Om vår släktskap med schimpans och bonobo, roligt:

Frans de Waal: *Vår inre apa. Det bästa och det sämsta i den mänskliga naturen*. Svenska förlaget 2005.

Missa inte berättelsen om Lucy:

Donald Johanson och Maitland Edey: *Lucy. Människans förhistoria*. NoK 1983.

Och eftersom människans släktträd i sina detaljer är mycket omstridd, läs också:

Richard Leakey och Roger Lewin: *På spaning efter människans ursprung*. NoK 1993

och R L: *Hur människan blev till*. NoK 1995.

Om du tycker - som jag gjorde - att det är svårt att fatta varför alla arter, hela mångfalden bör finnas kvar. Och vill se underbara bilder:

Edward O Wilson: *Livets mångfald*. Brombergs 1995.

Om den här utvecklingen vid spannmålsodlandets början, se:

Jared Diamond: *Vete, vapen, virus*. Norstedts 2006.

Litteraturlista, gjord av Lena, inte av föredragshållaren.

Lena Malmgren

**Ett stort tack till alla
som bidragit till denna rapport!**

**Elin Wägner-sällskapets styrelse
November 2007**

Redigering och utskrift: *Curt Gustafsson*
Fotografier: *Curt Gustafsson*

Denna rapport finns – liksom de flesta tidigare rapporter från Elin Wägner-dagarna på S:t Sigfrids folkhögskola – också på Elin Wägner-sällskapets webbsida www.elinwagner.se.